

Forma prawna a efektywność ekonomiczna wielkoobszarowych przedsiębiorstw rolniczych

W Polsce, podobnie jak w innych państwach Europy środkowo-wschodniej, w wyniku zmian ustroju politycznego i systemu gospodarczego pojawiła się potrzeba przekształceń własnościowych. W rolnictwie przeprowadzono je na podstawie ustawy z 19.10.1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw. W wyniku tego procesu do Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa do 31 grudnia 1999 r. przejęto 4,6 mln ha, z czego [6]:

- trwale rozdysponowano 1044 tys. ha,
- w tym sprzedaż 846 tys. ha,
- wydzierżawiono 2692 tys. ha,
- przekazano w administrowanie 135 tys. ha,
- przekazano w zarząd i wieczyste użytkowanie 123 tys. ha,
- do rozdysponowania pozostało 671 tys. ha.

Na bazie tego majątku powstała duża liczba wielkoobszarowych przedsiębiorstw rolniczych o średniej powierzchni w grupie gospodarstw dzierżawionych 470 ha, a w grupie gospodarstw sprzedanych 352 ha. Jedną z pierwszych decyzji, jaką podejmowali nowi użytkownicy przedsiębiorstw, był wybór formy prawnej działalności. Okazało się, iż w rolnictwie najpopularniejszymi stały się osoba fizyczna, spółka z o.o. i spółka cywilna.

Wszystkie formy prawne przewidziane w polskim prawie różnią się między sobą cechami, które tworzą określone warunki do prowadzenia działalności gospodarczej, przez co wpływają na osiągnięte przez przedsiębiorstwa wyniki ekonomiczne. W warunkach gospodarki rynkowej, która zmusza przedsiębiorstwa do konkurencji, należy wykorzystywać wszystkie czynniki, które mogą zwiększać efektywność ekonomiczną przedsiębiorstw. Wydaje się, iż do tej pory najdogodniejszą formą prawną dla wielkoobszarowych przedsiębiorstw rolniczych była spółka cywilna. Poza prostotą organizacyjną, stwarza ona duże możliwości obniżenia kosztów pracy, co w bezpośredni sposób wpływa na osiąganą przez przedsiębiorstwa efektywność ekonomiczną. Oszczędności te są możliwe dzięki traktowaniu pracujących wspólników przez prawo jako rolni-

ków, dzięki czemu podlegają oni ubezpieczeniu w KRUS-ie. Oszczędności uzyskane z tego tytułu mogą prowadzić do wzrostu wyniku finansowego przedsiębiorstwa od 15 do 25% [3].

Weryfikacja tej tezy zostanie przeprowadzona na grupie gospodarstw uczestniczących w latach 1998–1999 w „Rankingu 300 najlepszych przedsiębiorstw rolniczych”. Na potrzeby badań analizowaną populację podzielono na trzy grupy ze względu na formę prawną działalności – gospodarstwa prowadzone przez osoby fizyczne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki cywilne. Warunkiem zakwalifikowania przedsiębiorstwa do badań był fakt uczestnictwa w rankingu w obydwu latach. Ponadto, z badanych grup zostały odrzucone przedsiębiorstwa rolnicze o powierzchni przekraczającej 1500 ha. Ten warunek dotyczył przede wszystkim spółek z o.o., wśród których znajdowały się przedsiębiorstwa o dużej skali, które mogłyby powodować zafałszowanie otrzymanych wyników. W wyniku przeprowadzonej selekcji otrzymano trzy grupy badawcze o liczebności:

- spółki cywilne – 7,
- spółki z ograniczoną odpowiedzialnością – 100,
- osoby fizyczne – 21.

Zasoby przedsiębiorstw

We wszystkich grupach badane przedsiębiorstwa charakteryzowały się średnią powierzchnią ogólną poniżej 1000 ha (tabela 1). Największą powierzchnię posiadały spółki cywilne, a najmniejszą przedsiębiorstwa osób fizycznych. Udział UR w powierzchni ogółem kształtował się we wszystkich grupach na podobnym poziomie, to jest ponad 90%. Spośród omawianych przedsiębiorstw tylko funkcjonujące w formie spółek z o.o. nie wykazywały w badanych latach tendencji do zwiększania skali działalności poprzez wzrost użytkowanego areału. Pod względem jakości użytkowanych gruntów pomiędzy spółkami nie występowały istotne różnice. Gospodarstwa prowadzone w formie osób fizycznych charakteryzują się dużo niższym wskaźnikiem bonitacji gleb na poziomie 1,03, co w sposób istotny pogarszało ich potencjał produkcyjny.

Większość gruntów, które użytkowały gospodarstwa we wszystkich grupach, była przez nie dzierżawiona od AWRSP. Wszystkie typy przedsiębiorstw podejmowały jednak próby jej wykupu na własność (tabela 1), co wynika zapewne z faktu braku zaufania w polskich warunkach do formy użytkowania gruntów jaką jest dzierżawa. Ciekawy jest fakt występowania największej skali wykupu w grupie przedsiębiorstw osób fizycznych. W 1998 roku udział zakupionych gruntów w ogólnej powierzchni gospodarstw wynosił 37%, a w 1999 roku wzrósł do 45,5%, co należy uznać za bardzo wysoki wskaźnik (wykres 1).

Tabela 1

Zasoby ziemi przedsiębiorstw o różnych formach prawnych w latach 1998–1999

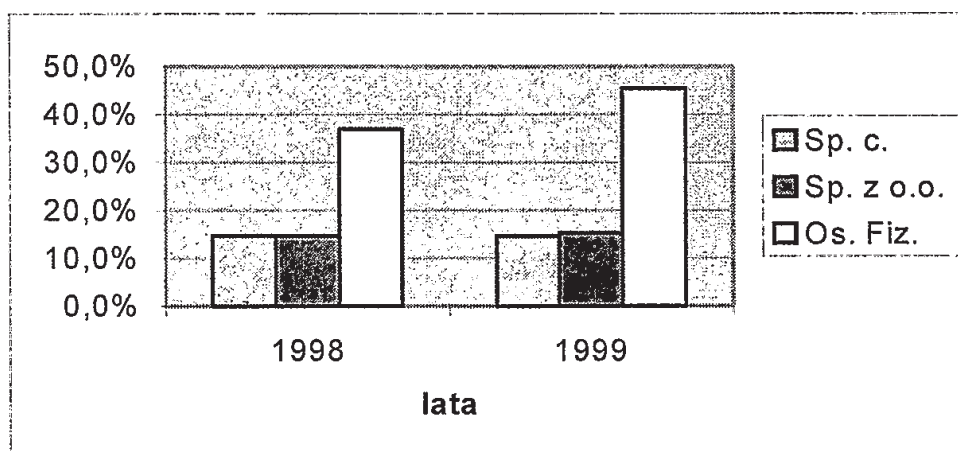
Wyszczególnienie		1998			1999		
		pow. ogólna	UR	WBG*	pow. ogólna	UR	WBG
Sp. c.	ogółem	935,57	895,66	1,11	942,7	902,71	1,12
	w tym zakup	137,91	131,1		137,91	131,1	
Sp. z o.o.	ogółem	816,34	757,7	1,13	804,06	739,57	1,12
	w tym zakup	119,81	108,96		122,5	112,67	
Os. fiz.	ogółem	635,61	592,24	1,03	641,087	590,47	1,03
	w tym zakup	234,98	212,75		291,39	263,95	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Rankingu 300”.

*Wskaźnik bonitacji gleb.

Wykres 1

Poziom wykupu ziemi przez przedsiębiorstwa o różnych formach prawnych w latach 1998–1999

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Rankingu 300”.

Ten bardzo silny trend do przejęcia użytkowanych gruntów na własność w tej grupie przedsiębiorstw należy zapewne tłumaczyć silną identyfikacją nowych użytkowników z ich przedsiębiorstwami, jak również planami prowadzenia działalności gospodarczej na tym majątku w bardzo odległej przyszłości w formie wielkoobszarowych przedsiębiorstw rodzinnych.

Badane przedsiębiorstwa w latach 1998–1999 charakteryzowały się różnymi zasobami pracy żywej (tabela 2). Najwyższe zatrudnienie występowało w podmiotach prowadzonych w formie spółek cywilnych, a najniższe w gospodarstwach osób fizycznych. Zależność ta dotyczy średniego zatrudnienia ogó-

łem na przedsiębiorstwo, jak również liczby zatrudnionych osób na 100 ha użytków rolnych. W 1998 roku spółka cywilna zatrudniała średnio 39,86 osób, a przedsiębiorstwo osoby fizycznej tylko 17,29 osób. W przeliczeniu na 100 ha UR zatrudnienie to wynosiło odpowiednio 4,45 i 2,91 osoby. W 1999 roku wszystkie grupy przedsiębiorstw wykazały tendencję do zmniejszania zatrudnienia w obu analizowanych kategoriach, przez co relacje między nimi pod względem tych parametrów nie zostały zmienione. Nadal największym zatrudnieniem charakteryzowały się podmioty funkcjonujące w formie spółek cywilnych (4 osoby/100 ha UR), a najmniejszym przedsiębiorstwa osób fizycznych (2,82 osoby/100 ha UR). Najwyższy poziom zasobu siły roboczej w grupie spółek cywilnych można tłumaczyć relatywnie niskimi kosztami jego pozyskania w stosunku do innych podmiotów. W przypadku, gdy załoga tych przedsiębiorstw w dużym stopniu składa się z pracujących wspólników, ich wynagrodzeniem za pracę staje się odpowiedni udział w zysku, którego jedynym obciążeniem w działalności rolniczej jest składka ubezpieczeniowa KRUS [3].

Tabela 2

Zatrudnienie w przedsiębiorstwach o różnych formach prawnych w latach 1998–1999

Wyszczególnienie		1998	1999
Zatrudnieni ogółem	sp. c.	39,86	36,14
	sp. z o.o.	27,68	24,42
	os. fiz.	17,29	16,7
Osób/100ha UR	sp. c.	4,45	4,00
	sp. z o.o.	3,65	3,30
	os. fiz.	2,91	2,82

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Rankingu 300”.

Analiza ekonomiczno-finansowa

W celu określenia sytuacji finansowej w badanych przedsiębiorstwach poddano analizie ich sprawozdania finansowe. Okazało się, iż największym majątkiem charakteryzują się spółki cywilne (tabela 3), dla których wynosił on w 1998 roku 4066,26 tys. zł. Przedsiębiorstwa funkcjonujące w pozostałych dwóch formach prawnych posiadały aktywa bilansowe o znacznie niższej wartości. W roku 1999 zanotowano bardzo silne zwiększenie majątku w gospodarstwach osób fizycznych, przy bardzo niewielkich jego zmianach w pozostałych dwóch grupach. Ten wysoki wzrost był wynikiem zwiększenia się wartości środków trwałych o 32%, co było zapewne konsekwencją przeprowadzanego procesu wykupu ziemi, którego skala została przedstawiona powyżej (wykres 1).

W grupie gospodarstw osób fizycznych zanotowano również wzrost majątku obrotowego, który był spowodowany wzrostem zapasów i środków pieniężnych. W dwóch pozostałych grupach w wielkości majątku trwałego i obrotowego nie zanotowano większych różnic. Zmiany dotyczyły tylko niewielkich wahań w strukturze środków obrotowych. Fakt niezmnieszenia się wartości majątku trwałego w tych przedsiębiorstwach świadczy o systematycznym inwestowaniu w środki trwałe na poziomie rocznych odpisów amortyzacyjnych, co należy uznać za pozytywny proces.

Analizując strukturę aktywów należy stwierdzić, iż jest ona właściwa w przedsiębiorstwa funkcjonujących w formach spółek (tabela 3). W tych podmiotach w latach 1998–1999 proporcje między środkami trwałymi a obrotowymi oscyływały w granicach 50%.

Najlepszą strukturą aktywów charakteryzowały się spółki cywilne, w których przewagę stanowił majątek obrotowy. Stwarza to szansę tym podmiotom na szybkie reagowanie na zmiany w otoczeniu, co może wpłynąć korzystnie na osiąganą przez nie efektywność ekonomiczną. Najgorzej pod względem struktury aktywów wypadły w analizowanych latach przedsiębiorstwa osób fizycznych, w których pomimo nominalnego wzrostu środków obrotowych udział środków trwałych w ogólnej wielkości aktywów w 1999 roku osiągnął 81%. Stan ten był wynikiem przeprowadzanego procesu wykupu ziemi na własność w tych gospodarstwach.

Najlepszą strukturę pasywów w analizowanym okresie miały spółki cywilne (tabela 4). W roku 1998 ich kapitał własny stanowił 43% ogólnej wielkości pasywów. W kolejnym roku wzrósł jeszcze do 49%, przy jednoczesnym spadku wielkości i udziału zobowiązań długo- i krótkoterminowych. W spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością udział kapitału własnego w pasywach ogółem kształtował się w analizowanych latach odpowiednio na poziomie 37% i 38%. W roku 1999 zanotowano bardzo silny spadek wartości tego wskaźnika dla przedsiębiorstw osób fizycznych, pomimo niewielkich różnic w sensie wartościowym w kapitale własnym. Zmiany w strukturze pasywów zostały wywołane przez silny wzrost zobowiązań długoterminowych, który nie był jednak konsekwencją wzrostu wartości zaciągniętych kredytów bankowych. Należy domniemywać, iż zwiększenie się zobowiązań długoterminowych wynikało ze wzrostu zobowiązań w stosunku do AWRSP z tytułu wykupu ziemi. W celu uzupełnienia wstępnej analizy bilansu została przeprowadzona analiza kapitałowo-majątkowa z wykorzystaniem wskaźników przedstawionych w tabeli 5.

Tabela 3

Aktywa przedsiębiorstw o różnych formach prawnych w latach 1998–1999 (w tys. zł)

	1998						1999					
	sp. c.		sp. z o.o.		os. fiz.		sp. c.		sp. z o.o.		os. fiz.	
A. Majątek trwały	1782,74	44%	1134,17	51%	2321,97	79%	1828,14	45%	1128,87	50%	3134,2	81%
B. Majątek obrotowy	2211,96	54%	1057,9	48%	605,53	21%	2139,74	52%	1093,7	49%	733,91	19%
I. Zapasy	1690,87	42%	747,22	34%	444,19	15%	1446,23	35%	730,37	33%	583,53	15%
II. Należności i roszczenia	370,97	9%	221,29	10%	94,27	3%	462,15	11%	213,934	10%	76,71	2%
III. Środki pieniężne	150,11	4%	88,2	4%	67,04	2%	231,35	6%	149,4	7%	73,6	2%
C. Rozliczenia międzyokresowe	71,56	2%	13,75	1%	0,35	0%	125,54	3%	14,548	1%	0,15	0%
Aktywa razem	4066,26		2204,63		2927,82		4093,43		2237,12		3868,24	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Rankingu 300”.

Tabela 4

Pasywa przedsiębiorstw o różnych formach prawnych w latach 1998–1999 (w tys. zł)

	1998						1999					
	sp. c.		sp. z o.o.		os. fiz.		sp. c.		sp. z o.o.		os. fiz.	
A. Kapitał własny	1728,61	43%	828,48	38%	1746,93	60%	2003,11	49%	846,57	38%	1731,12	45%
C. Zobowiązania długoterminowe	1072,19	26%	688,87	31%	815,45	28%	930,2	23%	636,377	28%	1682,71	44%
w tym kredyty bankowe	246	6%	255,48	12%	310,25	11%	253,24	6%	196,18	9%	319,01	8%
D. Zobowiązania krótkoterminowe	1160,86	29%	655,64	30%	365,44	12%	983,17	24%	743	33%	453,85	12%
w tym kredyty bankowe	633,29	16%	225,28	10%	164,9	6%	646,157	16%	297,51	13%	270,88	7%
E. Rozliczenia międzyokresowe	104,6	3%	31,64	1%	0	0%	139,05	3%	11,04	0%	0,55	0%
Pasywa razem	4066,26		2204,63		2927,82		4093,42		2237,12		3868,24	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Rankingu 300”.

Powszechnie uważa się, że trwałe składniki majątku przedsiębiorstwa powinny być finansowane z kapitału własnego, ponieważ ta część majątku, jak również kapitału własnego, oddana jest do dyspozycji przedsiębiorstwa na długi okres [7]. Wśród badanej zbiorowości tylko w jednym przypadku wskaźnik pokrycia majątku trwałego kapitałem własnym osiągnął wartość przekraczającą 100% i wyniósł w 1999 roku 110% dla spółek cywilnych. W pozostałych okresach wszystkie podmioty korzystały z finansowania środków trwałych kapitałami stałymi. Uzyskane przez nie wartości wskaźnika pokrycia majątku trwałego kapitałem stałym świadczą o dobrej sytuacji kapitałowo-majątkowej. Najniższą wartość tego wskaźnika uzyskują przedsiębiorstwa osób fizycznych, dla których osiągnął on wartość 109% w 1999 roku. Poziom ten należy jednak uznać jeszcze za bezpieczny. W przedsiębiorstwach, w których wartość tego wskaźnika jest mniejsza niż 100%, istnieje groźba utraty płynności finansowej. Zakłada się, iż bardzo korzystna dla przedsiębiorstwa jest sytuacja, gdy kapitał krótkoterminowy w pełni pokrywa majątek obrotowy [7]. W praktyce jednak część środków obrotowych finansowana jest kapitałami stałymi. Tę właśnie część kapitałów stałych nazywamy kapitałem obrotowym. Taka sytuacja ma miejsce we wszystkich analizowanych grupach, o czym świadczy wielkość wskaźnika pokrycia kapitałami krótkoterminowymi majątku obrotowego. Osiągnął on najwyższą wartość w 1999 roku w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością i wyniósł 68%. O stopniu, w jakim kapitał obrotowy finansuje majątek ogółem i majątek obrotowy mówią dwa ostatnie wskaźniki zawarte w tabeli 5.

Tabela 5

Struktura kapitałowo-majątkowa bilansu przedsiębiorstw o różnych formach prawnych w latach 1998–1999 (w %)

	1998			1999		
	sp. c.	sp. z o.o.	os. fiz.	sp. c.	sp. z o.o.	os. fiz.
Wskaźnik pokrycia majątku trwałego kapitałem własnym	97	73	75	110	75	55
Wskaźnik pokrycia majątku trwałego kapitałem stałym	157	134	110	160	131	109
Wskaźnik pokrycia kapitałami krótkoterminowymi majątku obrotowego	52	62	60	46	68	62
Udział kapitału obrotowego w finansowaniu majątku ogółem	25	17	8	27	16	7
Udział kapitału obrotowego w finansowaniu majątku obrotowego	46	36	40	52	32	38

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Rankingu 300”.

Podsumowując sytuację kapitałowo-majątkową przedsiębiorstw należy stwierdzić, iż jest ona poprawna. We wszystkich grupach działające podmioty są w stanie finansować majątek trwały kapitałami stałymi, nie angażując na te cele środków krótkoterminowych. Odwrotna sytuacja w przypadku przedsiębiorstw rolniczych mogłaby grozić utratą płynności finansowej. Jest ona możliwa do zaistnienia w przedsiębiorstwach handlowych, które właściwie zarządzając swoimi należnościami i zobowiązaniami są w stanie wygospodarować nadwyżki pieniężne, które mogą być angażowane do finansowania środków trwałych.

Efektywność ekonomiczna przedsiębiorstw

Efektywność ekonomiczną określa się jako relację określonego efektu do danego czynnika produkcji lub zespołu czynników produkcji. Relację tę między wynikiem (W) a nakładem (N) można wyrazić w formie ilorazu W/N , różnicy $W - N$ lub stopy nadwyżki $(W - N)/N$ [1]. Można więc mówić o efektywności ekonomicznej w sensie wydajności (produktywności) nakładów, nadwyżki ekonomicznej (rentowności) oraz stopy rentowności. Jednym z najważniejszych i najbardziej pojemnych wskaźników opisujących efektywność ekonomiczną jest zysk. Charakteryzuje się on, po pierwsze – znaczną pojemnością, jest to więc wskaźnik syntetyczny, po drugie – elastycznością pojemności, gdyż przez zmianę systemu liczenia można łatwo regulować zakres odbioru różnych zjawisk w działalności przedsiębiorstwa [8]. Nie należy jednak zapominać, że poza polem oddziaływania zysku pozostaje wiele zdarzeń gospodarczych, przez co analizując efektywność ekonomiczną należy wykorzystywać zespół różnych wskaźników.

W przeprowadzonej analizie przedsiębiorstw rolniczych o różnych formach prawnych przeanalizowano wyniki finansowe na różnych poziomach (tabela 6). W obydwu analizowanych latach wszystkie podmioty wykazały dodatnie wyniki finansowe, lecz o dużym zróżnicowaniu. Najwyższe poziomy zysku we wszystkich badanych kategoriach uzyskały spółki cywilne, poprawiając je i to znacznie w kolejnym roku (zysk netto o 38%). Przedsiębiorstwa osób fizycznych w 1998 uzyskały lepsze wyniki od spółek z o.o., jednak w następnym roku odnotowały duże spadki wartości na wszystkich poziomach zysku. W tym okresie pogorszeniu uległy również wyniki finansowe spółek z o.o. na poziomie zysku ze sprzedaży i na działalności gospodarczej. Dzięki efektywnej działalności finansowej udało im się odwrócić niekorzystny trend zmniejszania wyniku finansowego, co zaowocowało wzrostem zysku netto w 1999 roku w stosunku do roku poprzedniego o 6,63%.

Tabela 6

Wynik finansowy przedsiębiorstw o różnych formach prawnych w latach 1998–1999 (tys. zł)

	1998			1999					
	sp. c.	sp. z o.o.	os. fiz.	sp. c.	dy- nami- ka [%]	sp. z o.o.	dyna- mika [%]	os. fiz.	dyna- mika [%]
Zysk ze sprzedaży	321,97	121,69	169,43	402,58	25	113,5	-6,73	129,7	-23,45
Zysk na działalności operacyjnej	355,39	153,07	183,01	426,9	20	146,17	-4,51	152,49	-16,68
Zysk brutto na działalności gospodarczej	259,14	100,79	121,27	361,41	39	106,53	5,70	87,99	-27,44
Zysk netto	255,34	100,32	118,51	351,42	38	106,97	6,63	87,97	-25,77

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Rankingu 300”.

Fakt uzyskiwania przez wszystkie grupy przedsiębiorstw dodatnich wyników finansowych świadczy o nich pozytywnie. Aby uzyskać pełną porównywalność analizowanych kategorii między badanymi podmiotami, w tabeli 7 przedstawiono wartości wyników finansowych w odniesieniu do jednego z najważniejszych czynników produkcji w rolnictwie, jakim jest ziemia. Jak można było się spodziewać, najwyższą efektywnością ekonomiczną pod względem tego wskaźnika charakteryzowały się spółki cywilne. Pomimo bardzo niekorzystnych tendencji spadkowych w wartości wyniku finansowego dla przedsiębiorstw osób fizycznych, uzyskiwały one w badanych latach wyższe wartości zysku w przeliczeniu na 1 ha UR niż spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.

Tabela 7

Poziom wyniku finansowego przedsiębiorstwa o różnych formach prawnych w latach 1998–1999 (w zł/1 ha UR)

	1998			1999		
	sp. c.	sp. z o.o.	os. fiz.	sp. c.	sp. z o.o.	os. fiz.
Zysk ze sprzedaży na 1 ha UR	359,5	160,6	286,1	446,0	153,5	219,7
Zysk na działalności operacyjnej na 1 ha UR	396,8	202,0	309,0	472,9	197,6	258,3
Zysk brutto na działalności gospodarczej na 1 ha UR	289,3	133,0	204,8	400,4	144,0	149,0
Zysk netto na 1 ha UR	285,1	132,4	200,1	389,3	144,6	149,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Rankingu 300”.

W celu przeprowadzenia pełnej oceny efektywności ekonomicznej wielkoobszarowych przedsiębiorstw rolniczych o różnych formach prawnych wykorzystano wybrane wskaźniki rentowności i produktywności o charakterze syntetycznym. Jedynym użytym do analizy wskaźnikiem o charakterze cząstkowym będzie produktywność pracy (tabela 8).

Tabela 8

Wskaźniki opisujące efektywność ekonomiczną przedsiębiorstw o różnych formach prawnych w latach 1998–1999

Wskaźniki	J.m.	1998			1999		
		sp. c.	sp. z o.o.	os. fiz.	sp. c.	sp. z o.o.	os. fiz.
Rentowność sprzedaży	%	10,39	0,3	7,03	10	-2,39	3,23
Rentowność działalności gospodarczej	%	9,18	-1,57	4,67	8,69	-3	2,19
Rentowność aktywów bilansowych	%	7,2	-3,48	3,99	8,71	-6,41	-1,48
Rentowność kapitałów własnych	%	17,69	-14,26	13,39	16,62	-54,76	2,07
Rentowność kosztów ogółem	%	10,89	-0,26	5,78	11,7	-1,7	3,6
Produktywność pracy	zł	97,76	76,71	131,42	124	89,28	132,87
Produktywność środków trwałych	zł	3,9	3,11	2,14	3,89	3,27	3,37
Produktywność środków obrotowych	zł	1,76	2,22	5,25	1,89	2,36	4,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Rankingu 300”.

Wskaźniki rentowności, które zostały zaproponowane do badań, jak zalecają to W. Pazio i J. Kulawik, pomogą ocenić efektywność ekonomiczną w trzech wymiarach: handlowym, ekonomicznym i finansowym [2], [5]. Rentowność sprzedaży i działalności gospodarczej odpowiada wymiarowi handlowemu i ocenia sprawność w realizacji głównych zadań przedsiębiorstw. Rentowność aktywów (wymiar ekonomiczny) pozwala orzekać o wykorzystaniu zaangażowanego majątku przedsiębiorstwa. Rentowność kapitałów własnych z kolei odzwierciedla efektywność z punktu widzenia finansowego, a więc w wymiarze pożytków czerpanych przez kapitałodawców – właścicieli. Wreszcie rentowność kosztów ogółem jest oceną skuteczności całości procesów realizowanych w przedsiębiorstwie [4].

Analizując wartości poszczególnych wskaźników zawartych w tabeli 8 należy stwierdzić, iż najwyższą efektywnością ekonomiczną charakteryzują się przedsiębiorstwa funkcjonujące w formie spółek cywilnych, osiągając najwyższe wartości wskaźników rentowności. Pod względem wielkości wskaźników

produktywności różnice między analizowanymi grupami ulegają znacznemu zmniejszeniu, co świadczy o dużo mniejszej skali kosztów działalności gospodarczej w spółkach cywilnych. Wynika ona z korzyści, jakie niesie ze sobą forma prawna spółki cywilnej zastosowana w działalności rolniczej [3]. Najgorszą efektywnością ekonomiczną w badanej populacji charakteryzowały się spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Przedsiębiorstwa osób fizycznych, mimo dużych obciążeń z tytułu wykupu ziemi, osiągały lepsze wyniki.

Wnioski

Przeprowadzona analiza wielkoobszarowych przedsiębiorstw rolnych o różnych formach prawnych potwierdziła wysuniętą na początku rozważań tezę, iż forma prawna spółki cywilnej stwarza możliwości do obniżenia kosztów pracy w działalności rolniczej, co w bezpośredni sposób wpływa na osiąganą przez przedsiębiorstwa efektywność ekonomiczną. Oszczędności te są możliwe dzięki traktowaniu pracujących wspólników przez prawo jako rolników, dzięki czemu podlegają oni ubezpieczeniu w KRUS-ie.

W latach 1998–1999 najwyższą efektywnością ekonomiczną w badanej populacji charakteryzowały się spółki cywilne. Miały najlepszą strukturę aktywów i pasywów, jak i strukturę kapitałowo-majątkową bilansu. Pod względem wielkości zysku nominalnie, jaki i w przeliczeniu na jednostkę powierzchni uzyskały najwyższe wartości. Analiza grupy wskaźników, które zostały zaproponowane do oceny efektywności ekonomicznej, wykazała jednoznacznie, iż to właśnie przedsiębiorstwa wykorzystujące formę prawną spółki cywilnej charakteryzują się najwyższą efektywnością ekonomiczną.

Należy jednak pamiętać, iż w związku z małym sformalizowaniem tej formy ze strony ustawodawcy sprawne funkcjonowanie organizmów w tej formie jest w dużym stopniu skorelowane z czynnikiem ludzkim. Dlatego takie organizmy funkcjonują najlepiej w gospodarstwach, w których jest zatrudnionych 13–15 pracowników. Utworzenie spółki cywilnej z większej liczby osób może powodować zakłócenia w funkcjonowaniu przedsiębiorstwa, co z kolei odbije się niekorzystnie na jego sytuacji. Zależy to jednak tylko i wyłącznie od członków spółki.

Literatura

- CZECHOWICZ L.: *Wielowymiarowa ocena efektywności ekonomicznej przedsiębiorstwa przemysłowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1997.
- GUZEWICZ W., JÓZWIĄK W., KULAWIK J.: *Efektywność gospodarowania przedsiębiorstw rolniczych podległych AWRSP*. ENERGO-BUDEX Sp. z o.o., Warszawa 1996.

- KASZTELAN P.: Szansa spółka cywilna. *Agroprolog* 11/12 1999.
- OSUCH D.: *Efektywność ekonomiczna zrestrukturyzowanych przedsiębiorstw rolniczych powstałych w oparciu o majątek Skarbu Państwa*. IERiGŻ, Warszawa 1999.
- PAZIO W.: *Jak gospodarować finansami. Ekonomiczne podstawy biznesu*. PWN, Warszawa 1994.
- Raport z działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa w 1999 r.* AWRSP, Warszawa 2000.
- SIERPIŃSKA M., JOCHNA T.: *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*. PWN, Warszawa 1998.
- WIĘCKOWSKI J.: *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie przemysłowym*. PWN, Warszawa 1988.

Legal Form versus Economic Efficiency in Agricultural Units of Large Area

Abstract

The paper is concentrated on economic efficiency and legal structure in large-area agricultural enterprises. It brings forward equipping enterprises in essential factors of production as well as their economic results.

The main purpose of the study was to examine whether the legal form of the large enterprise would affect its economic efficiency. The results of the analysis proved that civil companies were the most prosperous. The choosing this form creates the opportunities for agricultural sector to reduce labour costs, what directly affects achieved economic effectiveness.